

מבוא חפוז לאהבה רומנטית / תמי כץ-פרימן

אודות העבודה "ללא כותרת", 2003, מתוך הקטלוג: זמן לאהבה: דימויים של אהבה רומנטית באמנות ישראלית עכשווית (אוצרת תמי כץ-פרימן), זמן לאמנות מרכז לאמנות עכשווית, 2004, עמ' 5-12.

באחד הפרקים האחרונים בסדרת הטלוויזיה "סקס והעיר הגדולה" הצהירה גיבורת הסדרה, קארי בראדשו: "אנחנו לא בנויות יותר למחוות גדולות". זה קרה לאחר שהמאהב הרוסי שלה, שחזר אחריה בסגנון אבירי מיושן, הזמין אותה לרקוד ברחבת המטרופוליטן אופרה. קארי התעלפה בזרועותיו בגלל מינון יתר של רומנטיקה. מאוחר יותר, כשתיארה בפני חברותיה איך קרא באוזניה שירה בלילה חורפי מול האח, הבנות כמעט הקיאו מעודף דביקות וסנטימנטליות. "תגידי לו שהוא לא יוצא עם אנה קרנינה", התריסה חברתה מירנדה. בסוף הפרק הם נראים רוקדים, זוהרים והדורים, בסניף מרופט של מקדונלד'ס. הפרק כולו עסק ברלוונטיות של הרומנטיקה: האמנם לא נותר עוד כלום מהזוהר הרומנטי, האם הציניות העכשווית ייבשה אותו כליל?

קצרה היריעה מלתאר את עוצמתה של האהבה הרומנטית כמנוע להשראה יצירתית בתרבות המערבית בכלל ובתרבות הפופולרית בפרט, ואולם באופן די מפתיע האמנות הפלסטית העכשווית לא מציפה אותנו בייצוגים של אהבה רומנטית. אירוטיקה – כן, דימויי גוף ותשוקה – בשפע, אבל דימויים של אהבה רומנטית השמים דגש על רגש אינם כה שגורים. כנראה בגלל האופי האנטי-נרטיבי הטבוע באמנות הפלסטית, מעטים האמנים העכשוויים שיצירתם נוגעת מפורשות ביחסי אהבה. סופי קאל, טרייסי אמין, טים נובל וסו וובסטר, כמו גם סינדי שרמן, ג'ף קונס ופייר ז'יל הם היוצאים מן הכלל המעידים על הכלל. דומה שבלתי אפשרי להתייחס לנושא טעון כמו אהבה – אחד המפלטים האחרונים של האותנטיות – מבלי להביא בחשבון את היותו נושא כה מטופל בתרבות הפופולרית ואת ניכוסו על-ידי תעשיית תרבות הפנאי כמנוף שיווקי אדיר.

חיבורה של הסוציולוגית פרופ' אווה אילוז שתמציתו מובאת בקטלוג זה מייחד את הדיבור על הזיקה שבין רגשות רומנטיים, תרבות וכלכלה. המסקנות העולות ממחקרה הן שתעשיית הפרסום רבת העוצמה ותעשיית החלומות ההוליוודית הן שאפשרו לקפיטליזם הצרכני להעצים, ואף להמציא מחדש, את האידיאל התרבותי של האהבה הרומנטית. הכמיהה לאוטופיה, הניצבת בלב האהבה הרומנטית, החליפה, על-פי מחקרה, את החוויה הדתית, ובעידן הפוסט-מודרני שבו טושטש הפער שבין תרבות לצרכנות, משקף מצבה של האהבה הרומנטית את ערכי התקופה.

עבודות האמנות המוצגות בתערוכה **Love is in the Air** נותנות ביטוי לגישה ביקורתית זו, גם אם לא תמיד מתוך כוונה מובהקת. האהבה הרומנטית שעולה מהן היא בהחלט לא רומנטיקה של מחוות גדולות, ואם יש בהן מחוות גדולות, הרי הן מוקצנות עד גיחוך. מרבית העבודות בתערוכה עוסקות בדימויים ובקלישאות של אהבה רומנטית כפי שהיא מתווכת באמצעות תעשיית החלומות: רשתות השיווק, הקולנוע, הפרסום והמדיה, וממילא הן מעלות שאלות על טבעה של הרומנטיקה בעידן הדיגיטלי: האמנם הרומנטיקה מתה? ומה בכל זאת נשאר? האם הסמלים והאייקונים המשווקים בעולם הצרכני כ"הבטחות לאושר" אכן רידדו את המחוות הגדולות עד שלא נותרו מהן אלא דימויי פרסומת קיקיוניים? האם הקלישאה של אהבה רומנטית היא מעתה חומר גלם המשמש בידי אמנים כדי לומר משהו על אהבה נטולת רומנטיקה, או שבעצם השימוש בדימויים חבוטים אלו מתגלם הצורך להשיב להם את הילת הרומנטיקה ולהעניק להם קיום מחודש?

שאלות אלה מקבלות משנה תוקף על רקע האנורקטיות הרגשית המאפיינת חטיבות רבות באמנות הישראלית. דומה כי בנוסף לאינספור המוקשים הטמונים בנושא טעון כמו אהבה נאלצה האמנות הישראלית להתגבר על מוקשים רבים נוספים תוצרת בית. האתוס הסגפני המקומי הדיר מתוכו ביטויים של רגש ושל אהבה כמוקצים מחמת מיאוס. דרישות התקן של "החוויה האמנותית" וגבולות הטעם של האמנות הקנונית כללו את צירוף התכונות הבאות: "נטייה לאיפוק בהבעת רגשות, העדפת גישה שכלתנית מרוחקת על פני גישה אישית וידויית וכן יחס ספקני לעולם החומרים והסתייגות מכל אידיאליזציה – ביצירה ומחוצה לה." (שרה בריטברג-סמל, **דלות החומר**, עמ' 10). דומה כי ערכים אלה, שנגזרו מתוך האתוס הסוציאליסטי-קיבוצי של שלילת האינדיבידואליזם והדבקות ברעיון הקולקטיבי, עדיין מקודשים באגפים מסויימים של האמנות המקומית. בשם האיפוק, השכלתנות והסגפנות נדחק הצידה או נעטף ברשתות הסוואה מתוחכמות כל דיבור על רגש, בהיותו נרטיבי, נרקיסיסטי או רגשני מדי, ובמילה אחרת – שמאלץ. רגש "מביך" כמו אהבה נתפש כשייך לתחום הפרט, טבוע בחותם של גינונים אירופאיים מיושנים, וממילא נטול כל עניין לציבור. כך קרה שהאתוס הלאומי וצו השעה גבו את קורבנותיהם גם בשורות האמנות, והגעש הפוליטי השתיק את המיית הנפש הפרטית.

בשנות התשעים התחוללה תמורה בהלך רוח זה. הפוסט-מודרניות בגרסתה הישראלית ערערה על הקנון חמור הסבר ואיפשרה את השמעתם של קולות אחרים. **Love is in the Air** משקפת שינוי זה ומציעה מפלט מחוץ, גם אם לא תמים, בחיקה המוכר והחמים של הרומנטיקה. התערוכה נפרשת כעלילה של רומן רומנטי סכריני למהדרין: בקומה הראשונה של חלל התצוגה – ייצוגי "החיים", תלאות האהבה והבנאליות של הזוגיות, ובקומה השנייה – פנטזית האהבה והחלום על האושר. מבנה זה של ציר עלילתי מאפשר פרישה רחבה

ומגוונת של עבודות הנשענות ברובן על קלישאות רומנטיות בנוסח הטלנובלות: פגישה עיוורת, חיזור, אהבה ממבט ראשון, וידוי אהבה, נשיקה, אהבה נכזבת, אהבה בלתי ממומשת, געגועים, פנטזיה, חתונה, אשליית האושר, ירח דבש, תלאות הזוגיות, צער הבגידה והפרידה.

התערוכה עוסקת, אם כן, באופני הדיבור על אודות האהבה ובקשת הדימויים והתדמיות של האהבה הרומנטית כפי שהם צרובים בתודעתנו. חומרי הרגש המיוצגים בה משקפים כמעט את כל מינעד ביטויי האהבה המוכרים, החל משלל הפנטזיות והציפיות, דרך האובססיה והקונפליקטים ועד לאכזבות ולייסורים המגולמים בה. ואולם, למרות התכנים הגועשים, מרבית העבודות מתאפיינות בווליום רגשי נמוך. לא נמצא כאן וידויי אהבה קורעי לב (למעט, אולי, **אני אוהב אותך** ההיסטורי של **יורם קופרמינץ**), ואם יש סערת רגשות, הרי היא מתורגמת ברוב המקרים לסמלים מוכרים מהשפה החזותית והמילולית של המדיה, למשל **לבבות החתונה** הפסטליים של רם סמוכה, **הכל נהפך לפחם** – עוגיות הלב השרופות של גליה יהב, **צרות טובות** – ציור השקיעה הרומנטי על גב המיטה של **מרילו לוין**, או **תתקשר אלי יא מניאק** – הלב הצופי העולה בלהבות של **הילה לולו לין**. אש האהבה התקררה, מן הסתם, בעידן הפוסט-רומנטי, והיא מוגשת עתה בגרסת דיאט צוננת.

תיאורים של זוגיות שמחה בחלקה באווירת רטרו נוסטלגית מציעים תצלומי הצבע המסוגננים של **דוינה פינברג**. זוגות צעירים מבוהמים ומאובזרים בקפידה מבוססים על קישוטי קיר שהיו שגורים בחדרי מתבגרים בשנות השבעים. דימויים של זוגות מפורסמים בתנוחות רומנטיות, המבוססים על צילומי פפראצי, מיוצגים ברישום קווי בעבודת המיצב **אלוהים, זה כל כך סוריאליסטי!** של **שלומית אלטמן**, וזוגות חד-מיניים מופיעים בסצינות אירוטיות בציורי הדיו של **רותי הליביץ כהן**: חיבוק (שני חיילים), נשיקה (שתי נשים) וריקוד (אישה ובבואתה). ספיגת הצבע בבד מאפשרת את טשטוש הגבולות בין האחד לאחר, ומשמשת כמטפורה לסימביוזה זוגית. סרט האנימציה האירוטי של **עצמון גנור** מציג אף הוא דימויים סימביוטיים של אהבה חד-מינית, אך את הגרסה האולטימטיבית ל"חיים באושר ובעושר" מציעים ציוריו עתירי הלבבות של **רפי פרץ** מהסדרה **אהבת נעורים מאוחרת** המתארים בוורוד מתוק ומסוגנן זוגיות הומוסקסואלית נינוחה בין הסירים במטבח וליד האסלה בשירותים.

אחד מסמלי האהבה החבוטים ביותר – הנשיקה – מיוצג בתערוכה בקשת רחבה של הקשרים: החל מרישומי הקו הסכמטיים של **גיל שני** המתארים אהבה ראשונה מבעד לחלון פתוח, דרך ציורי הזוג הנוגים (האמן וחברתו) על הספסל בגן הציבורי של **מאיר פיצ'חדזה**, וכלה בתצלום המלנכולי האפל של **חנה סהר** מהסדרה **בינגו הנסיכה** המתאר זונה ולקוח באזור בורסת היהלומים. תיאור חקרני, כמעט "מדעי", של נשיקה כסוג של התמזגות בין שני

גופים בא לידי ביטוי בעבודת הווידאו של **עדן עפרת**, **שתי שפתותינו**, ובה תקריב מונומנטלי של זוג שפתיים בפעולה. הנשיקה שלה נראית כמו טקס חילופי רוק יותר מאשר כאקט של אהבה.

הדימוי הרומנטי הנפוץ ביותר קשור בטקס הגשמת הזוגיות. החתונה ממשיכה עדיין להזין את פנטזיית האושר, והיא מיוצגת בתערוכה (בקומת הפנטזיה, כמובן) כחיזיון מרוקן של פולחן דתי. בספרה **היום המאושר בחיי או: למה אנחנו כל כך רוצות להתחתן** מתחקה המחברת הישראלית עפרה ריזנפלד אחר הסיבות לתשוקה הגדולה הזאת בישראל של ראשית האלף השלישי. צביעות, התחזות ואחיזת עיניים הן רק חלק מן התחושות העולות מהעדויות שאספה ריזנפלד ממראיינותיה אודות חלום הכלולות המוצג כ"חוזה-מכר קשוח, נוראי ומשפיל", המעודן ב"כל מיני שכבות של רומנטיקה, טולים ונצנצים, תזמורת ואוכל". היד המציעה את הטבעת של **גיל שחר** והכתובת happiness העשויה משרשרת של מאות טבעות נישואין מזויפות של **טל אמיתי** מציגות באירוניה את הבטחת הכזב של האושר. פנטזית ליל הכלולות באה לידי ביטוי גם בשטיחי הכלות של **ענת בצר**, ובזר **כלה** המושלך שוב ושוב בעבודת הווידאו של **דינה שצ'ופק**. פרויקט החתונה התיאטרלי של **גיל & מוטי**, המתעד את חתונתם שנערכה באולם העירייה של רוטרדם, מוצג ב"אפסיס" של הקומה השנייה כפסגת האושר בגרסתו האלטרנטיבית. שרידי הטקס (לבוש החתנים) מוצגים כרליקווים בתיבת תצוגה לצד תמונת "הסמכה" המתעדת את ברכת הנסיכה דיאנה לבני הזוג הטריים, כפי שצולמה במוזיאון השעווה של מאדאם טוסו באמסטרדם. החתונה החד-מינית מוגשת כאן באירוניה כטקס מהודר וזוהר שבו מוגשם חלום ה"נסיך ליום אחד" ומדגימה כיצד המירה הכמיהה לאוטופיה רומנטית את החוויה הדתית.

את המפץ הגדול של דימויי הרומנטיקה חוללה תעשיית הסרטים ההוליוודית, משם ניתזו ניצוצות לכל אגפי העולם הצרכני. מאות סרטים הוליוודיים וסדרות טלוויזיה טיפחו לאורך השנים את אידיאל הזוגיות כהגשמת מושא הכמיהה של האהבה. אינספור גרסאות של אגדת סינדרלה ופנטזיות על האביר על הסוס הלבן משווקות בקולנוע כהגשמת האושר. ענת בן שאול ועוזי קצב שואבים את הדימויים שלהם ישירות מהמציאות הבדיונית של הקולנוע. ציוריה של **ענת בן שאול** שנבחרו לתערוכה מבוססים על סצנות רומנטיות מסרטים אמריקאיים (חיזור גורלי, גילדה, חטא על סף ביתך, ו-*Flash & the Devil*). ב-*Falling in Love Again* מציג **עוזי קצב** תקריב של הרגע שלפני הנשיקה בעקבות סרטו של ברגמן **מבעד לזכוכית אפלה**. **אורלי מיברג** אמנם איננה מצטטת סרט זה או אחר, אך בסצנות הרומנטיות אפופות-הסוד המתרחשות בחדרי שינה אפלוליים מהדהד המיתוס של הפילם נואר הקודר. גם תצלומיה של **טל שוחט**, המתארים גבר חושני בגופיה לבנה מאחורי משוכת ורדים ואישה יפהפייה רכובה על סוס, רוויים בפנטזיה, ערגה ומלנכוליה אפלה. הקסם

המלנכולי של הרומן הרומנטי מונכח כתעתוע אופטי במיצב הווידאו של **מירי סגל חי דומם בעונת המלפפונים**. בבואתו של זוג מתנשק מופיעה שם על רקע השיר "בסמה מוצ'ו" (נשקי אותי הרבה) והופכת את הצופה לחלק מהחיזיון החושני.

את פניה העדכניות של הרומנטיקה אפשר לראות בתצלומי הצבע מסדרת **אחות רחמניה** של **מירב הימן** המתעדים סיפורי פגישה עיוורת עם אנשים שהכירה בחדרי צ'ט באינטרנט. הימן מציגה כאן אינטימיות וירטואלית, חוויה שאפשר להעלותה על הדעת רק בעידן הנוכחי שבו אפשר לשלוח הודעות אהבה מוכנות ב-SMS, להשמיע שיר אהבה בלחיצת כוכבית ולבחור באינטרנט רעיונות להצעות נישואים "מקוריות". גם עבודתו של **עמירם שראל, Made in Japan** מתייחסת לרומנטיקה שמייצר מסך המחשב: את האייקון המתוק של היפנית המייבבת הוא הוריד מאחד משפע אתרי האהבה המציעים סמלים מלוטשים ואייקונים "יעילים" לביטוי קשת מגוונת של רגשות.

מדענים טוענים שאהבה היא תגובה כימית לחומרים המופרשים במוח ומחזיקה מעמד רק כשלוש שנים. בעבודת וידאו המבוססת על תחריטיו של גוסטב דורה, מציגים **דינה שנהב ודורון סולומונס** את **אדם וחווה** – הזוג הראשון שממנו נגזרו שלל תלאות הזוגיות. את אסונות האהבה, עינויי הלב, הייסורים והאכזבות מייצג בתערוכה ניר הוד בעבודה **Lovers** המתארת זוג שלדים חבוקים. אלה הם אביב גפן ואילנה ברקוביץ כפי ששוקפו בסורק הדמיה מגנטית MRI. את המתח בין עינויי האהבה לעינוגיה מתמצת **מוטי מזרחי** בעבודה **התעלות** המציגה ורד כחול יפהפה מוקף מגלבים ושטים. את ייצוגי הבנאליה של הזוגיות אפשר לראות בתצלומי הזוגות המתעוררים בבוקר של **ורד אדיר** ובתצלומיה של **אלינור קרוצ'י** המציגה שלושה דורות בסצנות ביתיות אינטימיות.

שתי עבודות יוצאות דופן בתערוכה בכך שהן מחזירות אותנו למרחב הציבורי של הסכסוך הפוליטי – **המתאבדות למתאבדים** של מרב סודאי ו**לדמעות אין אלוהים** של ניר הוד. חרף כל המאמצים, דומה כי אי אפשר לאטום את המסננת הרומנטית מפני המציאות, והקונפליקט הפוליטי מחלחל גם אל המחוזות האסקפיסטיים ביותר, אף שהוא מוסווה היטב ברטוריקה רומנטית מתקתקה. בציורו של **ניר הוד** נראית קצינה ישראלית רוכנת בחמלה מעל דמותו של ערבי פצוע השרוע לרגליה, ואילו עבודת הזכוכית של **מרב סודאי** מבוססת על אלמנטים של פיתוי אירוטי בסגנון אר נובו מסוף המאה התשע עשרה בהקשר של תעמולה פלסטינית המבטיחה פרס רומנטי כחלק מגיוס מתאבדים ומתאבדות למלחמת ג'יהאד.

בעבודות המוצגות כאן ניכר, לפיכך, הניסיון להתמודד עם עצם הדיבור על רומנטיקה בתקופה ובמקום כל כך לא רומנטיים ובתוך כך לומר משהו על האופן שבו הופרדו בצורה כה

מלאכותית "שכל" מ"רגש" ו"אינטלקט" מ"יופי". עבודות אלה מציעות שלל אסטרטגיות לדיבור על אהבה רומנטית מנקודות מבט שונות דרך ערוץ ישראלי, גלובאלי, פרטי, או ציבורי. במובן זה אפשר לראותן כרצף של ניסיונות בלתי פוסקים לסרב לפילוח בין רגש לשכל, בין יצירה לצריכה, בין קיטש ליופי, ובה בעת לסמן מחדש את המתח ביניהם.